

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/122575>

Please be advised that this information was generated on 2018-07-07 and may be subject to change.

recensies

Oliver Zimmer, *Remaking the Rhythms of Life: German Communities in the Age of the Nation-State*. (Oxford: Oxford u.p., 2013), 395 p. isbn: 9780199571208.
Oxford Studies in Modern European History

De geschiedschrijving over de tweede helft van de negentiende eeuw wordt in heel Noordwest-Europa gedomineerd door twee paradigmata: politieke geschiedenis en structuurgeschiedenis. Politieke en diplomatieke historici zijn gefascineerd door de natiestaten in wording en de sleutelmomenten van een nieuw Europees machtsevenwicht. In de sociaaleconomische structuurgeschiedenis staat juist de modernisering van de economie met alle sociale gevolgen van dien centraal. In het specifieke geval van de Duitse historiografie zijn beide paradigmata extra beladen. Natiestaat in wording wekt direct associaties met Bismarcks Realpolitik als voorloper van de agressieve Mittelmacht-politiek van Wilhelm II en de Lebensraum-politiek van Hitler. Anders dan in het Engels hebben de begrippen *Modernisierung* en *Durchstaatlichung* een duistere mensen-verachtende keerzijde die altijd meegedacht wordt.

Des te moeilijker is het om een boek over Duitsland in deze periode te schrijven zonder óf een klassieke Rankiaanse nationale geschiedenis te schrijven óf een Sonderweg vol Vorahnungen van nationaalsocialisme, Holocaust en nationale schuld. Toch is Oliver Zimmer, docent moderne geschiedenis in Oxford, hierin geslaagd. Waar de klassieke moderniseringstheorie zou benadrukken hoe het levenstempo en de (sociale) mobiliteit eind negentiende eeuw dramatisch toenamen, zouden onderzoekers in de jaren tachtig vooral onderstreept hebben hoe burgers zich tegen deze dictaten van de staat verzetten en eigen subversieve strategieën daartegen ontwikkelden. Zimmer heeft het vaste voornemen om beide gekleurde brillen terzijde te leggen (p. 6-7), al heeft hij duidelijk sympathie voor James Scott en de zijnen en hun zoektocht naar het anarchistische verzet van de burgers tegen de almachtige staat. Hij richt zich op een drietal moeilijk grijpbare (en vertaalbare) concepten: beweging of vooruitgang, zich-inrichten en ritme ("journeys, place-making and rhythms", p. 9-10) en op drie verschillende Zuid-Duitse steden, Ulm, Ludwigshafen en Augsburg.

Ondanks deze wat literaire titels waaronder de casestudies gegroepeerd zijn, gaat het uiteindelijk om een nauwgezette analyse van diverse concrete keuzes op lokaal niveau die samenhangen met moderniseringsprocessen. Onder de titel "Journeys" gaat het om het karakter van de drie stedelijke economieën, hun ontwikkelingspotentiaal en de sterke concurrentie met nabuursteden. De belangrijkste spanning die geconcretiseerd wordt, is die tussen Handwerk en Kleingewerbe enerzijds en de opkomst van moderne industriebedrijven zoals basf anderzijds. Verschillende opvattingen over noodzakelijke of juist onwenselijke veranderingen spreken ook uit het tweede deelthema: schoolhervormingen en de grote verschillen in de mate waarin confessionele scholen hun positie konden handhaven tegenover de staatsscholen.

Onder "Place-making" verstaat Zimmer de effecten van de soms zeer sterke bevolkingsgroei van de steden op de sociale orde en netwerken van de stad. Het gaat dus niet alleen om de formele rechten van nieuwkomers en ingezetenen of om de percepties van "andere" groepen in de stedelijke maatschappij, maar ook om het belang dat juist vanwege de vooruitgang en de stedenconcurrentie gehecht werd aan een solide Bürgergemeinde en de behoefte van alle burgers om zich in de stad "thuis" te voelen. Bij het koepelthema "Rhythms" is de auteur de eerste om toe te geven, dat de tijdgenoten dit begrip niet of nauwelijks gebruikten.

Vervolgens plaats hij zonder nadere toelichting liberale vooruitgangdenkers en de parades ter herdenking aan de slag bij Sedan (1870) tegen de Fransen en Corpus-Christi processies onder deze grootste gemene deler.

Op deze wat caleidoscopische manier ontstaat een goed beeld van het leven in elk van de steden in een tijd van grote veranderingen. Zeker een gewin voor wie zich door het levendige verhaal terug wil laten verplaatsen in een zo andere tijd die toch minder dan anderhalve eeuw geleden is. Wie het betoog met een meer academische insteek leest, zal zich steeds weer afvragen wat de meerwaarde van de literaire koepelbegrippen is en waarom juist deze aspecten van het stedelijke leven uitgelicht worden. Alles bij elkaar biedt Zimmer een detailrijk maar zeker niet overladen verhaal waarin de couleur locale van elke stad en de gebruikte archiefbronnen doorschemeren, zonder dat het een drammerig betoog over de subversiviteit van de burgers tegen de staat.

De canon van de Duitse geschiedenis en alomvattende duidingen als de Sonderwegthese zo losgezongen van de realiteit van het (stedelijke) leven en de historische bronnen dat Zimmer zichzelf en de lezer weer wil laten verrassen door beelden, percepties en ongerijmdheden uit de tijd zelf. Daarom gaat hij slechts zeer selectief in debat met de historiografie en is hij ook terughoudend met analyses die de bijzonderheden van de drie steden aan hun sociaaleconomische profiel of confessionele bevolkings-samenstelling vastnagelen. De prijs voor deze goed leesbare en subtiële schets van het stadsleven eind negentiende eeuw – toen veranderingen wel overal voelbaar waren, maar een eindresultaat voor niemand herkenbaar was – is een impressionistisch en soms wat meanderend betoog.

Desondanks, of misschien wel juist daarom, is Zimmers boek verfrissend en waardevol. Het signaleert de normalisering van de Duitse geschiedenis door begrippen als “vooruitgang” en “modernisering” op een onbelaste Britse manier op te vatten en te relativeren met de ogen van de tijdgenoten. Zonder de zware ballast van Historikerstreit, Vergangenheitsbewältigung en Normalisierung.

Wim van Meurs
Radboud Universiteit Nijmegen